

HUKUKİ PERSPEKTİFTEN İNSAN HAKLARI VE TÜRKİYE

Öğr. Gör. Atakan YILDIZ*

İNSAN HAKLARI KAVRAMI

İnsan hakları; tüm insanların hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan oluşlarından dolayı eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına sahip olmasıdır. “Bütün insanlar, hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar... Herkes, cinsiyet, ırk, renk, din, dil, yaş, tâbiyet, düşünce farkı, ulusal veya toplumsal köken, zenginlik gibi fark olmaksızın kanun karşısında eşittir¹.

Özgür bir şekilde düşüncelerini açıklamak, istediği yere gitmek, yerleşmek, diğer insanlarla ve makamlarla olan ilişkilerinde insanca ve hakça muamele görmek, insanların günlük yaşamında farkına varmadan yararlandığı haklardan bazılarıdır.

Bugün tüm dünyada insan haklarının hukuki temeli olarak kabul gören “Temel Hakların Korunmasına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”nin oluşumuna İkinci Dünya Savaşı² ve savaş suçlularının yargılanması neden olmuş ve gerekçe oluşturmuştur³.

Can ve mal güvenliği, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü ve siyasi haklar gibi geleneksel hak ve özgürlükler birinci kuşak, çalışma hakkı, adil ve eşit ücret, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam düzeyine kavuşma hakkı ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı gibi bir takım ekonomik ve sosyal haklar da ikinci kuşak haklar olarak adlandırılmaktadır. Teknolojik gelişmeye paralel olarak temiz bir çevrede yaşama hakkı, bilgisayar verilerine karşı özel hayatın korunmasını isteme hakkı, sanat ve bilim özgürlüğü, tüketici hakkı, tıbbi ve biyolojik gelişmelere karşı korunma hakkı gibi haklar da üçüncü kuşak haklardır ve bu haklara ilişkin kavramlar sürekli gelişme göstermektedir.

---

*Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğretim Elemanı.

¹ AİHS m. 1.

² ARIK, Kemal Fikret, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme, 1965, s. 9: SAVCI, B, İnsan Hakları, 1953, s. 52, dipnotu 126: MADRA Ö, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı 1981, s. 1.

³ PARTSCH, K.J, Die Rechte und Freiheiten der europaischen Menschenrechtskonvention, s. 11.

İnsan haklarının temelini 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile 04 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır. Türkiye tarafından 1954'te onaylanmış olan ve iç mevzuatımızın bir parçasını oluşturan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, temel hak ve özgürlükleri: yaşama hakkı, işkence, insanlık dışı veya küçültücü muamele yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı, suç ve cezaların kanuniliği, özel hayat, aile hayatı ve haberleşmenin gizliliği, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplantı, dernek ve sendika kurma özgürlüğü, evlenme ve aile kurma hakkı, şikayet hakkı, ayırım yapma yasağı olarak belirlemiştir. Daha sonra toplum yaşamında meydana gelen gelişmelere paralel olarak düzenlenen protokollerle bu haklara: mülkiyet hakkı, eğitim ve öğrenim hakkı, seçim hakkı, yerleşme ve seyahat özgürlüğü gibi yeni haklar eklenmiştir.

TARİHİ SÜREÇ VE İNSAN HAKLARI BİLİNCİ

Batı'da önem itibarıyla ilk bilinen ve klâsik on sekizinci yüzyıl deklarasyonlarının öncülüğünü yapan 15 Haziran 1215 tarihli Magna Karta deklarasyonundan 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne kadar bu yönde atılmış önemli adımlar söz konusudur. Bu tarihten sonra da insan haklarına yönelik çalışmalar milli ya da milletlerarası seviyede devam etmektedir. Söz konusu deklarasyonların başlıcaları İngiliz Haklar Belgesi (1668), Amerikan Bağımsızlık Beyannamesi (1776), Fransız Beyannamesi (1791) ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) İnsanların Tanrı tarafından yaratılmış varlıklar olarak eşit oldukları ve vazgeçilmez haklara sahip olduklarını ifade etmektedirler.

İNSAN HAKLARI AVRUPA STANDARTI VE TÜRKİYE

AB üyeliği sürecinde Türkiye'nin 4. uyum paketi içerisindeki ulusal program taahhütlerinden birisi de 7 yıl içerisinde tüm güvenlik güçleri mensuplarının insan hakları alanında eğitilmesi taahhüdüdür. Ayrıca, Türk halkının da bu konuda bilinçlendirilmesi ulusal program taahhütleri içerisinde yer almaktadır. Son dönemde Türkiye insan hakları konusunda Avrupa da bir standart oluşturacak seviyeye yükselmiştir⁴. Gözaltı süreleri, avukatla görüştürülme gibi konularda İtalya, Belçika ve Fransa'yı da geride bırakmıştır. Bu standartların tersi uygulamaları bu ülkelerde bugün görebilmekteyiz.

⁴ Jonathan SUGDEN, İnsan Hakları izleme komisyonu Türkiye Raporörü.

İnsan Hakları İzleme Komisyonu Türkiye raportörü Jonathan Sugden bu iyileşmeyi ve Türkiye'nin kısa zamanda aldığı mesafeyi bizzat kendi ağzı ile ifade etmektedir. İnsan hakları konusuna Türkiye gereken önemi vermiş bu konuda AB standartlarına uygun olarak hızlı bir kurumsal yapılanmaya gitmiştir.

İNSAN HAKLARI TÜRKİYE TEŞKİLATI

Başta Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı olmak üzere İnsan haklarının korunmasını sağlamak, ihlâl iddiaları hakkında gerekli inceleme ve araştırmaları yapmak ve bunların sonuçlarını yetkili mercilere bildirmek; insan hakları ile ilgili olarak toplumu bilgilendirmek, idarenin uygulamalarında vatandaşlara hoşgörü ve nezaketle yaklaşılmasını temin etmek ve uygulayıcıları ve kamu görevlilerini eğitmek üzere 2 Kasım 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan "İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışmaları Esasları Hakkında Yönetmelik"le 81 il ve 831 ilçede İnsan Hakları İl ve İlçe Kurulları oluşturulmuştur⁵. İnsan hakları kavramına ait teknik mevzuatın ülkemizde oluşmaya başladığını söyleyebiliriz, bu oluşum Türkiye'yi insan hakları alanında hak ettiği noktaya hızla taşıyacaktır. Türk hukuk sistemi içerisinde insan hakları alanındaki temel kurumsal mevzuat şu şekildedir:

- 1-Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Hakkında Kanun,
- 2-İnsan Hakları Üst Kurulunun Kuruluş Görev ve İşleyişi İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik,
- 3-İnsan Hakları Danışma Kurulunun Kuruluş Görev ve İşleyişi İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik,
- 4-İnsan Hakları İhlal İddiaları İnceleme Heyetlerinin Kuruluş Görev ve İşleyişi İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik,
- 5-İnsan Hakları İl ve İlçe Kurullarının Görev Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmelik.

Regulation on the Establishment, Duties and Working Principles of Provincial and Sub-provincial Human Rights Boards

- 6-İnsan Hakları Eğitimi On yılı Ulusal Komitesi Yönetmeliği.

Bu gün İnsan hakları hukuki yaklaşımlarının temelinde yatan birtakım sorunlar vardır bunlardan en önemlisi toplumun genel yararını gözeten devletin egemen genel duruşu ile insanı merkeze koyan öznel insan hakları yaklaşımının, nasıl bir sosyal

⁵ Bkz www.basbakanlik.gov.tr.

sözleşme ile uzlaştırılacağı sorunudur. Devlet mi, birey mi sorusuna getirilecek çözüm basittir; insan hakları savunuculuğunun temelinde devlet kurumsalının keyfi ve gayri insani tutumlarına karşı bireyi önemsemek ve korumak bilinci vardır. Bu kriter yerleştiğinde devlet, otoritesini gelişi güzel uygulamaktan cayacaktır. **Auto Limitation**⁶ dolayısıyla sorun devletin insan hakları konusunda kabul edilmiş uluslararası insani normlara uygun mevzuat düzenlemeleri yapması ve bunu kamuda hayata geçirmesiyle aşılabacaktır, bugün Türkiye bu süreci hızla kat etmektedir.

Bir diğer sorun ise insan hakları kavramının taraflarından birinin mutlaka devlet olduğu yanlış kanaatidir oysa toplumsal hayatta özellikle küçük çocuklara karşı anne baba tarafından yöneltilen şiddetten tutun da eğitim camiası içinde hatta çalışma hayatı içerisinde usta çırak ilişkilerine varıncaya kadar geniş bir yelpazede insan hakları ihlalleri tespit edilebilmektedir. Bunların önüne geçilmesi ve toplumda insan haysiyet ve onuruna yakışmayan tutumların iyileşmesi İnsan hakları alanında bilinçlenme bu ve benzeri gayretlerle daha da azalacaktır, çünkü insan hakları herkese lazımdır, ayrıca bilinmelidir ki önemli olan insan haklarını savunmaktan öte insan haklarını sağlamaktır.

---

⁶Auto Limitation: Devletin kendini bireye karşı sınırlaması.